

GLASNIK NA POTI V OSMI LETNIK 1967

S prejšnjima dvema številčkama smo zamašili vrzel za 1. VII/1966, ki je nastala pri Glasniku zaradi suše v društveni blagajni. Številčka, ki jo zdaj pošiljamo bralcem, pa naj bi pomenila ne samo začetek novega letnika, ampak tudi novega obdobja, ko bi Glasnik zares izhajal redno štirikrat na leto, bogat po vsebini in prijeten za oko. Zdi se, da naša prizadevanja ob obnovitvi Glasnika niso bila zaman, saj smo iz vrst bralcev že slišali glasove, da jim Glasnik v sedanji obleki ugaja in da so se njegove oživitve razveselili. Mnogi so razumeli, da prazna vreča ne stoji pokonci in so velikodušno segli v mošnjo: poslali so nam več kot samo letno naročnino. Iz srca smo jim hvaležni in kar so več poslali, jim bomo štel v dobro za osmi letnik 1967. leta. Vse druge pa vabimo, da poizkusijo izračunati, kako je mogoče s predvidenimi 1500 N din celokupne letne dotacije, ki pa je za 1. 1967 še nismo dobili, poplačati račune za štiri številke časopisa, če stane vsaka ok. 600 N din brez poštne. Sicer so se našli med člani mecen in nam darovali znesek, ki smo ga prešerno imenovali "Glasnikov tiskovni sklad". Za zelo skromno eno številko bi še kar bilo, vsaj kakor zdaj kaže. Verjemite, dragi bralci, če bi mogli plačevati tiskarno z dobro voljo in prizadevnostjo pa pridejali še mero ljubezni, ki jo čutimo do Glasnika, bi nikoli ne bili v zadregi za plačilo. Tako pa moramo kot vsi časopisi računati z uvidenostjo bralcev, da nam ne pozabijo plačati naročnine. Doslej se še ni zgodilo, da bi bili dolžnikom prenehali pošiljati Glasnik. Tudi v bodoče tega ne bi radi storili, ker vemo, da mora marsikdo premišljeno obračati dinarje, preden jih odšteje. Pričakujemo pa, da bralci razumejo tudi nas. Potrudili se bomo, da bo Glasnik vselej zanimiv in da bo redno izhajal - to bodi naša skrb in dolžnost -, vas, dragi bralci pa prosimo, da nam pomagate s tem, da redno plačujete naročnino. Kakorkoli obračamo, ne gre brez tistega "Daj! - Dam!", čeprav bi mi rajši, da bi veljalo samo "Dam!"

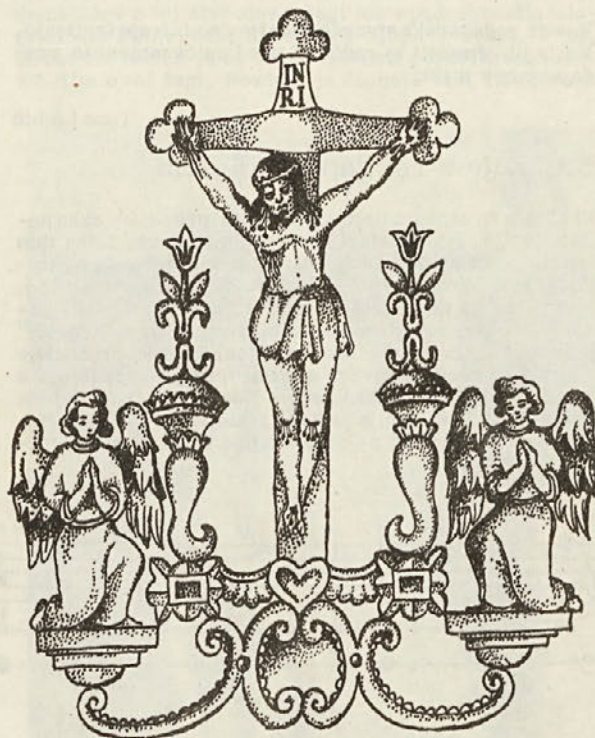
Naročnino za 1. VIII/1967 pošljite na naslov: Slovensko etnografsko društvo, tek. račun št. 503-8-162. Od tega, ali bo večina bralcev poravnala naročnino za 1. 1967, bo odvisna nadaljnja usoda Glasnika. Ali bo moral res spet utihniti? Odločite sami!

ZAGORIŠKI PODOBARJI

V Dobrépoljah je po domovih in v znamenjih ob potih še mnogo podob domačih rezbarjev. Podobarstvo je bilo v minulih dobah tam domača obrt. Največ podobarjev je bilo v Zagorici. Podobarske izdelke so raznašali na prodaj po sejnih prav do druge svetovne vojne. Na semnjih so bili najbolj znani konjički in soldati mutca Anzlova Mača iz Zagorice in Lovškovi bogci iz istevasi. Te rezbarske igrice in podobe so bile zadnji čas že šablonsko izdelane v več primerkih. O nekdanjem mnogo bogatejšem in samostojnejšem ustvarjanju so pričali podobarski izdelki, ki so jih zagoriški Anzli razkazovali za reklamo svojih izdelkov. Najbolj imenitna je bila "peklena veselica". Bila je nekakšen oder, na katerem so bili nameščeni pari ženskih speklenski. Ob strani je stal puščavnik, držeč v roki vrvec do zvončka, ki je visel v poleg stoječem zvoniku. Vse podobe so bile

v zvezi z nazvenstrlečo kljuko. Kadar jo je Mač zavrtel, se je oder odprl in pari so zaplesali, puščavnik pa je zvonil na vse pretege. O podobarjih pričajo tudi mnogi oltarčki v "bohkovih kotih" po domovih in znamenjih. Izhodiščni zgled za svoje podobe so Dobrépoljci dobili v delih nekdanjega dobrépoljskega šolmaštra in podobarja Postla Andreja. Na Vidmu je bil učitelj do leta 1821 in je pomagal svojemu očetu Postlu Antonu, slikarju in podobarju v Šent Rupertu na Dolenjskem, o katerem je izpričano, da je imel precej dela tudi okoli Velikih Lašč in Ribnice.

Sodobnim Dobrépoljcem so najbolj v spominu Smolarjev Janez, Anzlovi mutci, Selček, Vintar in Lovšek. Največ ustvarjalne samostojnosti kažejo Vintarjeva dela, najbolj svojstveno pa so zgrajena dela Smolarjevega Janeza. Lep primerek njegovega dela je bilo znamenje na Planji. Lik je bil svojstveno oblikovan. Zlasti partije okoli reber, trebušne mišice in brada so bile originalno stilizirane, krvave srage na ranah telesa na razpelo so bile prikazane kot šopki kapljic. Zasnovo take stilizacije so po Smolarjevem Janezu posnemali skoraj vsi poznejši domači podobarji.

Bogatejše ornamentirane hišne oltarčke so nekdaj imeli zlasti v Ponikvah. Morda so bili narejeni po zgledih velikolaškega podobarja Jonteza. Oltarčki z razpelom so zgrajeni po enotni zasnovi. Križ je postavljen na močno okrašeno podnožje s klečečima angeloma na podstavku in z vazama s cveticami. Celotna zgradba teh oltarčkov je baročno občutena. Taki so tudi liki Marije v tronu. Lep primerek je bil še nedolgo tega v kapelici ob cesti proti Podgorici. Kronana Marija z detetom je sedela na bogato okrašenem tronu pod baldahinom, ki so ga nosili štirje v vijačnici zaviti stebri.

Dobrépoljski podobarji so izdelovali tudi Marijine like v obliki manekenskih lutk, z oblikovno izdelanimi rokami in glavo, trup so pa odevali v tkaninasta oblačila.

Vse te podobarske stvarce sedaj vedno hitreje izginjajo. Velja jih ohraniti in zaščititi pred uničevanjem in prodajanjem v tujino.

Tone Ljubič

Srečanje z rezijanskimi plesi

Kanin se na zapadni italijanski strani prevesi v ozko dolino Rezijsko. Marsikateri Slovenec niti ne ve, da na tem zaprtem, od sveta odmaknjem svetu živi grčavo življenje rod Slovencev - Rezijanov, ki je skoro povsem izgubil stik z matično deželo, a kljub temu ohranil domačo besedo, seveda močno samosvojo in nam "buškim" (bovškim, iz Bovca) - tako nas Rezijani radi imenujejo - vsaj ob prvem pogovoru z njimi težko razumljivo. Na terasah nad hudourniško rečico Rezijsko se stiskajo hiše rezijanskih vaš, polja je bore malo, zato odhajajo Rezijani vsako pomlad na delo v tujino in se na zimo vra-

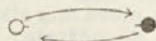
čajo. So svojevrstni, malce muhasti in nezaupljivi ljudje, vendar pristrčni, če se jim znaš približati.

Stoletja odrezani od drugih Slovanov, osamljeni in zapostavljeni v romanski deželi, so rasli iz lastnih korenin in se niso zgledovali po drugih, z ljubeznijo so se oklepali in se še oklepajo svojega jezika in duhovnega izročila. Njihove pesmi, glasba in plesi nam to še posebej potrjujejo. Večletne raziskave Glasbeno-narodopisnega instituta iz Ljubljane so odkrile prav edinstvene primere, kakršni so pri nas in tudi drugod po Evropi že davno izumrli.

Nas tokrat zanimajo plesi Rezijanov. Ples je najbolj elementaren način ljudskega čustvenega izraza. Odkriva nam dušo in značaj ljudstva, v njem se zrcalijo socialne in zgodovinske podobe časa. Zdi se pa, da je ravno ples najbolj prilagodljiv, da prej kot pesem opusti staro podobo in prevzame novo. Slovenski plesi so z redkimi izjemami mlajšega izvora in večinoma parni, čistemu uživanju v gibanju se pridruži še želja po osebnem stiku z drugim spolom, praviloma si bo fant za plesnega partnerja poiskal dekle. Vsak od slovenskih plesov ima svojo koreografsko in tej primerno muzikalno formo, ki se le malo spreminja. Stari instrumenti so utonili v pozabo, večji del jih je nadomestila harmonika.

V primerjavi s plesi drugih slovenskih pokrajin kažejo rezijanski plesi docela svojo podobo. En sam element jih druži s sosednjimi alpskimi plesi, to so močni potrki. Rezijani poznajo in plešejo en ples - rezijanko. Muzikalno in ritmično podlago dajejo plesu "vyže" v izvedbi "cytire" ("ta maje cytire") - violine in "brunkule". ("bunkule", "bunkalice" ali "ta velike cytire") - malega basa s tremi strunami. Melodijo cytire spremlja le burdon brunkule, vsako dobo (enota četrtinka) podkrepijo cytiravčevi potrki. "Vyža" je dvodelna: "na tolsto" v nižji in "na tenko" v višji tonaliteti. Poleg dvodobnega ritma sta pogosta v isti "vyži" menjajoča se dvodobni in tridobni ritem. Plesu se često pridruži pesem - moški pojo "na tolsto", ženske "na tenko".

Rezijanka je po zunanji obliki contradance, plesalca plešeta z nasprotnih si mest drug mimo drugega in s tem menjavata svoji osnovni plesni poziciji.

Kljub zunanji parni obliki, plesalec mora imeti nasprotnega partnerja, je rezijanka v bistvu individualen ples. Plesalec pleše za sebe, uživa v ritmu in gibanju, partner ga ne zanima. Partnerja se med plesom nikoli ne sprimeta, ženska drži z rokami stranska robova krila, roke moškega so spuščene ob telesu. Plesalcu je vseeno, katerega spola je njegov partner, zato so možne

♩ = 164 GIUSTO

(GN I M 27.653)

tri kombinacije: moški in ženske, dve ženski ali dva moška.

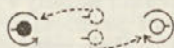

Plesalki se ni treba bati, da bi ostala brez plesalca, ker je sama aktivna in si lahko najde svoj plesni nasproti. Plesnega obrazca glede števila in načina korakov ne poznajo, ravna se po melodiji cytire, imajo namreč izvrsten posluš. Opazovanja so odkrila nekaj pravil, ki se po njih zavedno ali tudi nezavedno ravna:

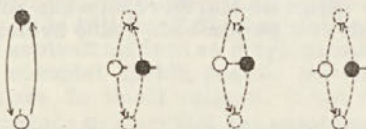
1. Konec melodije "na tenko" je v plesu dosledno poudarjen z močnim moškim in le nakazanim ženskim potrkom. Ker se ples začne "na tolst" in konča "na tenko", a cytiravec za uvodni, za plesalce pripravljani del, igra "na tenko", se s potrkom ples tudi začne in konča.
2. Pri potrku sta plesalca vstrijc, obrnjena v isto smer in v sredini svoje poti.

3. Po potrku odplešeta na nasprotni si mesti, se tam obrneta, ponovno menjata mesti in tako se ples ponavlja do naslednjega potrka. Moški se obračajo v levo, ženske v desno.

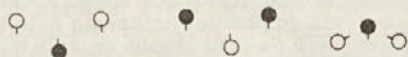

4. Srečujejo se na sredini poti, vedno desno. Pri srečanju moški obrne ženski hrbet (Osojane), sta obrnjena drug proti drugemu (Bila, Solbica) drug od drugega (Liščaca), Vendar se ne srečujejo dosledno tako.

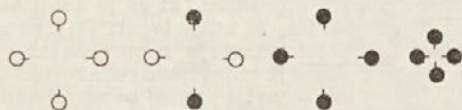

5. Posamezni pari plešejo na poljubnih mestih, le na podolgovatem in ozkem prostoru se navadno znajdejo v vrsti.

Če je prilika, plešejo v troje: dve ženski in moški ali dva moška in ženska. Tip plesa ni spremenjen, ker ima plesalec namesto enega dva nasprotna partnerja. Dvojica se mora obračati zrcalno proti srednjemu. Pri potrku so v trikotu obrnjeni drug proti drugemu.

Štirje plesalci (moški, ženske, mešano) lahko plešejo "na križ". Pot enega para je pravokotna na pot drugega. Pri potrku so obrnjeni v center križa.

Rezijani se priplesu enakomerno pozibavajo, ob vsakem koraku telo dvakrat vertikalno zaniha, na vsako dobo enkrat. Telo je sproščeno in zgornji del niha horizontalno v levo in desno. Roke moškega zlasti pri obratu svobodno krožijo ob telesu. Moški smejo improvizirati, zato je njihov ples temperamentnejši od ženskega, dovoljuje silovite vrtenice na eni nogi in v moči stopnjevanje, drug za drugim si sledeče potrke z obema nogama na koncu melodije "na tenko". Ženske plešejo mirno, s povešenimi pogledi, kar je zanje znak ženskosti, koraka ne spreminjajo in predvsem ples starejših izpričuje velike mero elegancije.

Stil plesanja ni v vseh rezijanskih vaseh enak. V Osojanah plešejo mirno in mehko, na Solbici nekoliko oglato in odsekano, trdo se spuščajo na pete, v Bili skoro poskakujejo. Sploh bi težko našli za rezijanski ples skupni imenovalec, prej omenjena pravila so le ogrodje, za vsakega posebej je ples individualna stvaritev in je variant in stilov, kolikor je plesalcev.

Rezijani največ plešejo ob pustu in šmarni maši (15. avgusta), takrat se sprostijo, zvok cytire jih hitro zmami da se začno pozibavati v ritmu. Plešejo vsi, tudi otroci, plesa jih nihče ne uči, v krvi jim je. Nerazumljivo se zdi človeku, kako so mogli ohraniti ta pristni plesni izraz prav oni, ki so polovico življenja zdoma in podvrženi najrazličnejšim vplivom modernega sveta. V rezijanskih gostilnah stojijo glasbeni avtomati z najnovejšimi popevkami in plesnimi ritmi. A nikomur izmed mladih ne pride na misel, da bi plesal na glasbo iz avtomata. Ti samevajo, medtem ko se "na gorici", malem trgu sredi vasi, staro in mlado predaja čaru starinskega plesa.

Mirko Ramovš

Iz ustanov

Inštitut za slovensko narodopisje SAZU

Pehtra baba Podkorenem. - Veliko pozornost je vzbudilo "odkritje Pehtrine babice Podkorenem v Zgornji Savski dolini, ki zanj gre zasluga inštitutu. Dne 5. januarja 1967 je odšla njegova ekipa pod vodstvom dr. Nika Kureta v Podkoren in tam posnela na trak pričevanja domačinov o tej starodavni šegi ter v podrobnostih fotografirala Pehtri babi in kar je z njima v zvezi. Prof. Mirko Kambič je ob tej priložnosti posnel kratek barvni film o tej šegi. Pozneje je dospela tudi ljubljanska

TV in filmala "jaganje Pehtra babe" (film je oddajala 12. februarja 1967). Pehtra baba je ena izmed zagone-
tnih postav našega bajeslovja in naših mask (gl. članek
Helene Ložarjeve "Pod Korenom Pehtra babo jaga-
jo" v "Delu" z dne 18. februarja 1967).

Bohinjske šeme. - Ekipa inštituta je konec decembra
1966 obiskala novoletne šeme v Zgornji bohinjski dolini
(Stara Fužina). Prvič jih je raziskoval dr. Niko Kurec
1. 1954. Zanimivo je bilo ugotavljanje razlik, ki jih je
srečevala ekipa pod njegovim vodstvom po 12 letih. Še-
me v Stari Fužini sta ob tej priložnosti posnela na film
prof. Uroš Krek in Slavko Jančar. - Ponovno ra-
ziskovanje šem v Stari Fužini in otepovcev v Studorju
je nato opravila v januarju 1967 po nalogu inštituta dipl.
etnol. Helena Ložarjeva. Inštitutov 1. 1967 raziskal
šeme še po preostalem delu doline in tako prišel do po-
dobe, kakšne so bile nekoč in kaj je ostalo od njih dan-
danes. Potem naj bi nastal dokumentarni film o teh
zanimivih in za Slovenijo edinstvenih maskah.

Med novimi knjigami

Ivan Grafenauer, Spokorjeni grešnik. (SAZU, Razred
za filološke vede, dela 19, Inštitut za slovensko naro-
dopisje) Lj. 1965, 139. strani. Zmaga Kumer, Slovenski
napevi legendarne pesmi "Spokorjeni grešnik", isto,
str. 171 - 181.

V zelo nadrobni študiji je pokojni dr. Ivan Grafenauer
obdelal motiv Spokorjenega grešnika. Namen razprave
je, kot navaja avtor, preučiti izvor, razvoj in razkro-
je najstarejših slovenskih ljudskih legendarnih pesmi.
Za dokaz svojim izvajanjem je avtor pritegnil ogromno
domačega pa tudi tujega gradiva, ki ga razčlenjuje pod
poglavji: pravična legenda o tolovaju Madeju, motivni
nizi slovensko-hrvaške pesmi o Spokorjenem grešniku
in seznamek inačic z motivnimi nizi. V nadaljnjih iz-
vajanjih avtor ugotavlja bistvene poteze pesmi o Spokor-
jenem grešniku in razvršča inačice Spokorjenega greš-
nika po inačičnih tipih. Ob koncu pa nadrobno dokazuje
svojo trditev, da je Spokorjeni grešnik upesnjen staro-
krščanski pridržni zgled.

V istem delu je obdelala dr. Zmaga Kumer slovenske
napeve legendarne pesmi Spokorjeni grešnik na osno-
vi zapisov in zvočnih posnetkov, s končno ugotovit-
vijo: "Kolikor je torej naša legenda dandanes metri-
čno in melodično že povsem "modernizirana", pa
ostanki starih metričnih obrazcev v najbližji preteklosti
in zlasti še v naš čas ohranjena stara arhitektonska o-
blika dokazujejo, da spada Spokorjeni grešnik in svoji
prvotnejši podobi resnično med starejše, čeprav morda
ne najstarejše slovenske pripovedne pesmi."

Ivan Grafenauer, Slovensko-hrvaška ljudska pesem Ma-
rija in brodnik. (SAZU, razred za filološke in literarne
vede, Dela, 21) Ljubljana 1966 - 142 strani. Zmaga Ku-
mer, Legendarne pesem o "Mariji in brodniku" z glas-
benega vidika, o.c., str. 145-159.

V obširni razpravi obdeluje avtor slovensko-hrvaško
ljudsko pesem Marija in brodnik, ki kaže različne stop-
nje razvoja, razkroja in lepljenja z drugimi pesmimi.
Tako slovenske kot hrvaške inačice izhajajo iz starokr-
ščanskih izročil, apokrifnih evangelijev ter ljudskih le-
gend.

V dopolnilni študiji Legendarne pesem o "Mariji in
brodniku" pa ugotavlja dr. Zmaga Kumer naslednje:
"Z glasbenega vidika moramo torej danes legendo o
Mariji in brodniku šteti že med novejšje pesmi, če ne
upoštevamo nekaterih redkih primerov starega kova.
Vendar je nadomestitev prvotnega glasbenega izraza z
novejšim za pesem skoraj bolj pridobitev kakor škoda."

Saj ji je pomagala ohraniti življenje skozi stoletja do
današnjih dni, kar je gotovo pomembnejše od morebit-
nih še tako zanimivih, a mrtvih zapisov."

(M. Makarovič)

Časopisi

Časopis za zgodovino in narodopisje, nova vrsta, 1.
letnik 1965

Kaže, da mariborski kulturniki le niso mogli preboleti,
da bi njihovo glasilo z blestečo predvno tradicijo za
vselej utihnilo.

Iz uvodne besede Vladimira Bračiča zvemo, da je po-
novno - to pot uspešno spodbudo za obnovo Časopisa
dala dvajseta obletnica osvoboditve in da so pobudo ured-
ničili Združene visokošolskih zavodov ter Zgodovinsko
društvo v Mariboru kot izdajatelja in Založba Obzorja
kot založnica.

Predvojna urednika časopisa Franjo Baš in Janko Gla-
zer želita na novo oživetemu Časopisu na pot "srečo
dobro", nato pa slednji poroča, kako so leta 1940 pri-
pravljali XXXVI letnik - "krajinsko" številko, katere
izid je preprečila vojna. Nato imajo besedo arheologi.
Za etnografe je zanimivih in pučnih več prispevkov,
zlasti pa Prispevek k zemljiško posestni strukturi
ljutomersko ormoških gorah 1. 1824 in 1961 (Borut
Belec), Vinorodne Haloze (Vladimir Bračič), Stopnje in
vrste propadanja gorskih kmetij v Mežiški dolini (Jakob
Medved), O kategoriji prebivalstva v štajerskem Po-
dravju (Franjo Baš) in Prehrana gozdnih in lesnih de-
lavcev na južnem Pohorju (Angelos Baš). Nekaj pri-
spevkov se nanaša na zgodovino NOV, nekaj pa še na
druga področja. Poročila o kulturno prosvetnih zavodih
v Mariboru zaključujejo prvi del revije. Dodano je še
bibliografsko kazalo ČZN za leta 1926 - 1940.

Na zajetno knjigo so Mariborčani lahko ponosni, zgodo-
vinariji vseh vrst pa jim bodo vedno hvaležni.

(F. Šarf)

SLOVENSKI ETNOGRAF 1. XVIII-XIX (1965-1966).

Ljubljana 1966

Naš osrednji etnografski časopis se je tokrat predstavil
v novi, zelo priključni obliki: z dvobarvnim ovitkom in lepo
vezan. Kar prijetno ga je vzeti v roke! Tudi vsebina je
bogata.

Vrsto razprav začenjajo prispevki s področja materialne
kulture. B. Kuhar se je lotil raziskave sprememb v do-
mači obrti Skočjanskih hribov (Od zobotrebcev do gaj-
bic), G. Makarovič je obdelal križevato kolo na Sloven-
skem, M. Makarovič pa je nadrobno opisala moške sra-
ce slovenske kmečke noše. Izvenevropske kulture za-
stopa prispevek P. Štrukelj o kitajskem dvornem kaftanu.
Sledijo prispevki iz folkloristike. R. Hrovatin piše o do-
sedanjih dosežkih in bodočih nalogah raziskovanja par-
tizanske pesmi kot predmeta znanosti o ljudski kulturi.
M. Matičetov poroča o gradivu, ki ga je dobil na obisku
"Pri treh Boganjčarjih, ki znajo lagati", t.j. pripovedo-
vati zgodbe. I. Nikolić primerja zapise nekaterih srbs-
kih pripovedk s pozneje objavljeno redakcijo V. Čajka-
noviča, J. Stanovnik objavlja doslej neznane beležke, ki
si jih je naredil v dnevnik ameriški pesnik Longfellow,
ko je potoval po naših krajih. D. Ludvik razlaga odkod
izraz fače, faček za lutko kot otroško igrarico.

V drugem delu so še nekateri načelni in polemični pri-
spevki, poročila, počastitve in nekrologi, na koncu pa
recenzije raznih narodopisnih publikacij.

- k -

GLASNIK izdaja Slovensko etnografsko društvo v Ljubljani, - Urejuje: dr. Zmaga Kumer - Predstavnik izdajatelja
in uredništva: dr. Valens Vodusek - Uprava in uredništvo: Ljubljana, Wolfova 8/II (Glasbeno narodopisni inštitut),
tek. rač. 501-8-164/1 - Cena izvodu 1,5 Ndin, letna naročnina 5 Ndin, - Tiska Prosvetni servis v Ljubljani.